

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У ВНЗ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Сокаль Валентина

**Національний університет водного господарства та природокористування,
м. Рівне, Україна**

**Organization of independent work of pedagogical disciplines in
universities technical profile**

Sokal Valentine

**National University of water management and nature resources use,
Rivne, Ukraine**

Анотація. В статті розглядаються особливості організації самостійної роботи з педагогічних дисциплін у вищому навчальному закладі технічного профілю. Обґрунтовані групи мотивів, що спонукають студентів займатися самостійною роботою. Визначені умови ефективної організації самостійної роботи, як складової формування професійних компетентностей студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова. Самостійна робота, самоосвіта, мотиви навчання, професійні інтереси, творчі завдання.

Аннотация. В статье рассматриваются особенности организации самостоятельной работы по педагогическим дисциплинам в высшем учебном заведении технического профиля. Обоснованы группы мотивов, побуждающих студентов заниматься самостоятельной работой. Определены условия эффективной организации самостоятельной работы, как составляющей формирования профессиональных компетенций студентов высших учебных заведений. В основу организации самостоятельной работы по педагогическим дисциплинам возложены эмоционально-психологические и интеллектуальные мотивы, позволяющие выбрать задание, которое приносит эмоциональное удовлетворение, способствует творческому развитию личности студента и побуждает к научным исследованиям. Сформированы навыки самостоятельной работы, впоследствии, после окончания вуза, помогут молодому специалисту выполнять свои профессиональные функции и приобретать новые знания. При организации самостоятельной работы по педагогическим дисциплинам в техническом ВУЗе преимущественно используется индивидуальная внеаудиторная работа: конспектирования, цитирование, подготовка научных тезисов, статей, рефератов, презентаций, викторин; подготовка вопросов для педагогических исследований (интервью, беседы, анкетирование); подготовка учебно методического комплекса дисциплины; подготовка к проведению лекционного, практического и лабораторного занятия. Важное значение имеет организация систематического контроля за результатами самостоятельной работы студентов со стороны преподавателя.

Ключевые слова. Самостоятельная работа, самообразование, учебные мотивы, профессиональные интересы, творческие задания.

Summary. The article describes peculiarities of the individual work organization in pedagogical disciplines taught in the higher technical education

institutions. The groups of reasons which motivate students to be involved in the individual projects are clearly justified. This research helped to define the conditions of the effective individual work organization which in its turn is an integral part of the students' professional competencies formation.

Key words. Individual work, self-education, reasons-to-learn, professional interests, creative tasks.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Відповідно до вимог Болонського процесу навчання у вищій школі має бути спрямованим на підготовку активного, професійного фахівця, здатного творчо мислити, самостійно здобувати знання та використовувати їх у практичній діяльності.

Організація самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах є першочерговим завданням сучасної парадигми освіти, важливою формою організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, що сприяє формуванню світогляду, саморозвитку, самоосвіті студентської молоді та реалізації її творчих здібностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Питання організації самостійної роботи студентів розглядалися у наукових працях багатьох педагогів та психологів, а саме: А. Алексюка, С. Архангельського, Ю. Бабанського, В. Буряка, С. Гончаренко, В. Звягінського, Б. Єсіпова, В. Козакова, Р. Нізамова, М. Нікандрова, О. Рогової, П. Підкасистого, О. Савченко, Р. Семенової, Д. Тетеріної та ін.

Вчені досліджували сутність поняття самостійної роботи, принципи її організації, розглядалися різні класифікації, вивчалися форми організації, методи та засоби проведення самостійної роботи студентів. Так у роботах К.Б. Бабенко, О.Г. Мороза, В.С. Тесленка знайшли відображення особливості організації самостійної роботи студентів-першокурсників. Питання управління самостійною роботою студентів у поза аудиторний час займалися Л.В. Клименко, Т.В. Степура, В.П. Шпак. Уміння студентів планувати свою

пізнавальну самостійну діяльність досліджували О.М. Козак, А.А. Лошак, М.П. Красницький. Системний підхід в організації самостійної роботи студентів досліджували Г.М. Гнітецька, Л.І. Заякіна, О.В. Рогова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на багатоплановий та широкий характер досліджень, присвячених організації самостійної роботи студентів, багато питань цієї проблеми залишаються ще не розв'язаними. Питання організації та методики виконання самостійної роботи студентами при вивченні педагогічних дисциплін у вищому навчальному закладі технічного профілю та її ролі у підвищенні мотивації до навчання за майбутньою фаховою діяльністю у науковій літературі не приділено належної уваги. Унаслідок цього у студентів, які навчаються на технічних, економічних та природничо-математичних спеціальностях переважає відсутність інтересу до завдань для самостійного опрацювання з педагогічних дисциплін.

Метою статті є виявлення особливостей організації самостійної роботи студентів з педагогічних дисциплін у вищому навчальному закладі технічного профілю.

Відповідно до мети основними **завданнями** статті: уточнити поняття «самостійна робота» та визначити її роль в організації навчального процесу вищого навчального закладу; визначити дидактичні умови та мотиви ефективної організації самостійної роботи студентів з педагогічних дисциплін у вищому навчальному закладі технічного профілю.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі самостійну роботу студентів характеризують як специфічний вид навчально-пізнавальної діяльності, що проводиться індивідуально чи в групах протягом аудиторних занять або вдома за завданнями викладача без його безпосередньої участі за методичними вказівками. Відповідно до Положення «Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах», самостійна робота студента є основним засобом засвоєння студентом навчального матеріалу в час, вільний від аудиторних навчальних занять. Аналіз психолого-педагогічної

літератури з проблеми виявив різні підходи до тлумачення поняття «самостійна робота студента». М. Нікандров визначає, що це діяльність студентів, яка відбувається без участі та безпосереднього керування викладача, хоча спрямовується та організовується ним [4]. П. Підкасистий вважає, що це специфічний педагогічний засіб організації та керування самостійною діяльністю студента у навчальному процесі [5].

Значна частина науковців визначає дидактичні завдання самостійної роботи студентів: пошук знань, їх осмислення та закріплення, формування і розвиток практичних навичок та інтелектуальних умінь, систематизацію та узагальнення знань. Тобто самостійна робота визначалася як засіб організації навчально-пізнавальної діяльності студентів [1; 2; 3; 7].

Ми вважаємо, що самостійна робота це активна пізнавальна діяльність студентів спрямована на виконання певної поставленої викладачем дидактичної мети у спеціально відведений час, яка вимагає певної мотивації та керівництва зі сторони викладача. Самостійна робота студентів є необхідним підготовчим етапом, фундаментом для самостійної фахової професійної діяльності.

Оволодіння уміннями та навичками самостійної діяльності є найважливішою умовою здійснення безперервної освіти. Лише ті знання, які людина набула самостійно, завдяки власному досвіду, думці й діям, які здобуті завдяки практичному досвіду стають справді її здобутком та формують світогляд. Тому у вищих навчальних закладах останнім часом спостерігається тенденція до збільшення годин на самостійну роботу.

В результаті аналізу праць науковців, що стосуються організації самостійної роботи студентів, зокрема О. Рогової, власного досвіду викладання педагогічних дисциплін, вважаємо, що організація самостійної роботи студентів має бути підпорядкована певним вимогам, які відповідають таким компонентам:

- 1) розвитку мотиваційної установки у студентів відповідає орієнтаційно-мотиваційний компонент;

2) правильному плануванню самостійної роботи – інструктивно-настановчий компонент;

3) послідовності при виконанні самостійної роботи – процесуальний компонент;

4) використанні відповідних методів, способів та прийомів самоконтролю – корекційний компонент;

5) керівництва зі сторони викладача – контрольно-оцінювальний компонент.

Діяльність, яка заснована на глибинному інтересі до результату і до процесуальних компонентів, найпродуктивніша. Адже від позитивних результатів своєї праці, людина отримує найбільше задоволення, що в свою чергу мотивує особистість до активної пізнавальної діяльності та викликає професійний інтерес до самостійних занять. У такому разі студент буде знаходити час для виконання самостійної роботи з предмету. Ми вважаємо, що викликати інтерес до навчальної дисципліни та вмотивувати студентів до занять самостійною роботою повинен сам викладач з допомогою вдало підібраних методів, засобів та форм організації самостійної роботи.

Саме тому перед вивченням «Педагогіки та методики викладання у вищій школі» ми проводимо анкетування студентів щодо виявлення мотивів та професійних інтересів до занять самостійною роботою. В анкетуванні взяли участь 62 студенти магістратури технічних, природничо-математичних та економічних спеціальностей Національного університету водного господарства та природокористування. Результати анкетування, тривалі спостереження за впровадженням самостійної роботи з педагогічних дисциплін у вищій школі дозволили нам виявити наступні групи мотивів :

1. Емоційно-психологічні (створення сприятливого психологічного мікроклімату у групі, емоційного задоволення від отриманого результату) – 31% респондентів.

2. Інтелектуальні (можливість творчо розв'язувати поставлені задачі, формування наукового світогляду, участь у наукових конференціях, круглих столах, диспутах) – 18% респондентів.

3. Заохочувальні (виставлення додаткових балів з дисципліни, зацікавлення студента новими видами пізнавальної діяльності, рекомендації для працевлаштування за спеціальністю) – для 17% студентів є основи при виборі завдань для самостійної роботи.

4. Організаційні (проста і зрозуміла система контролю за самостійною роботою, можливість вибрати диференційовані завдання) – 15% респондентів.

5. Соціальні (використання отриманої інформації в організації спілкування, виховання власних дітей, наданні освітніх послуг в ролі тренерів або коучерів) – 12% респондентів.

6. Комунікативні (виконання колективної самостійної роботи з метою налагодження внутрішньо-групового спілкування) – 9% респондентів.

Саме тому в основу організації самостійної роботи з педагогічних дисциплін покладені емоційно-психологічні та інтелектуальні мотиви, що дають можливість вибрати завдання, яке приносить емоційне задоволення, сприяють творчому розвитку особистості студента та спонукають до занять науковою роботою.

Формування навичок самостійної роботи виявляються в чіткій організації діяльності студентів, направленої на виконання різноманітних задач. Ці навички згодом після закінчення вузу, допоможуть молодому фахівцю не лише добре виконувати свої професійні функції, але й продовжувати здобувати нові професійні знання.

У навчальних планах технічних, природничо-математичних та економічних спеціальностей освітнього рівня «магістр» Національного університету водного господарства та природокористування для вивчення дисципліни «Педагогіка та методика викладання у вищій школі» відведено 3 кредити. Залежно від семестру, відповідно, від 58 до 60 годин виділено на поза аудиторну самостійну роботу студентів. Це є свідченням того, що самостійна

робота важливий резерв підвищення ефективності підготовки спеціалістів до науково-педагогічної діяльності та формування професійних компетентностей випускників.

Для ефективного виконання самостійної роботи студентами розроблені методичні рекомендації до виконання самостійної роботи, які містить чітко сформульовані індивідуальні та групові завдання. Мотивуючим чинником самостійної роботи з дисципліни визначено орієнтацію змісту навчального матеріалу на життєві потреби студентів, їхні інтереси, уподобання, використання практично спрямованого професійного матеріалу відповідно до спеціальності.

Виконання самостійної роботи з педагогічних дисциплін передбачає опрацювання питань теоретичного характеру: порівняльна характеристика систем вищої освіти зарубіжних країн, поглядів науковців до проблеми нефахової педагогічної освіти, конспектування основних положень Закону «Про вищу освіту», підготовка до усного опитування та ін. До виконання завдань практичного характеру відносяться: підготовка до диспутів, дискусій, ділових та ситуаційних ігор, підготовка до проведення лекційних та семінарських занять, добір діагностичних методів для визначення інтересів та нахилів студентів; укладання тестових завдань, побудова схем, підготовка презентацій, підготовка навчально-методичного комплексу дисципліни, використання методів АРТ- терапії при підготовці до занять, підбір допоміжних матеріалів для використання у просвітницькій роботі тощо.

При організації самостійної роботи з педагогічних дисциплін використовується, як аудиторна робота (експрес-опитування, тестовий контроль, міні-диспути, аналіз педагогічних ситуацій, ділова гра, моделювання ситуацій та ін.) так і поза аудиторна робота (підготовка рефератів, моделювання ситуацій, побудова схем, підготовка анкет та тестів з відповідних тем, заповнення таблиць, виконання індивідуальних науково-дослідних завдань). З колективних форм організації самостійної роботи використовуються підготовка до проведення дискусії, тренінгів, метод «тихої дискусії», підготовка до

проведення виховного заходу зі студентами першого курсу. Індивідуальні форми самостійної роботи з дисципліни «Педагогіка та методика викладання у вищій школі» орієнтовані на специфіку спеціальності (дисципліна викладається для 42 магістерських спеціальностей університету) та орієнтовані на специфіку фахової підготовки це: конспектування, цитування, підготовка наукових тез, статей, рефератів, презентацій, вікторин, здійснення педагогічного міні-дослідження (інтерв'ю, бесіди, анкетування тощо); підготовка навчально-методичного комплексу дисципліни, підготовка до проведення лекційного, практичного та лабораторного заняття з дисциплін фахової підготовки відповідно до спеціальності.

Самостійна робота також передбачає відтворювальні і творчі процеси у діяльності студента. З огляду на це виділяють три рівні самостійної роботи: репродуктивний, реконструктивний, творчий та дослідницький. Підкасистий П. виокремлює такі типи самостійної роботи: самостійна робота за зразком; реконструктивна самостійна робота; самостійна робота варіативного типу; творча самостійна робота [5, с. 64].

Так, як дисципліна «Педагогіка та методика викладання у вищій школі» викладається для магістерських спеціальностей, у студентів-магістрантів вже сформовані навички репродуктивного та реконструктивного рівня. При викладання дисципліни основна увага звертається на розвиток творчого та дослідницького рівнів, який є основою подальшої наукової діяльності магістрів.

У нашому розуміння творче завдання це змістова мета навчального процесу, яка спрямована на самостійний пошук нових способів та засобів оволодіння новими знаннями та уміннями необхідними у професійній діяльності. Вважаємо, що головною метою використання творчих завдань у вищому навчальному закладі технічного профілю з педагогічних дисциплін є моделювання майбутньої професійної діяльності випускника, як викладача дисциплін фахової підготовки відповідної спеціальності.

Широке використання творчих завдань дає можливість максимально наблизити процес навчання до реальної педагогічної діяльності (студенти

самостійно готують і проводять лекційне та семінарське заняття). Це досягається шляхом використання у творчих завданнях моделей реальних або симуляційних ситуацій, які можливі у майбутній педагогічній діяльності, тобто тут творче завдання виступає імітаційним методом. Творче завдання може виступати як колективний (група спільно готує виховний захід для першокурсників або науковий диспут) чи індивідуальний метод навчання (наприклад, підготовка наукових тез або статті). У творчих завданнях створюється позитивний емоційний настрій студентів, який активізує процес навчання, мотивує їх та породжує інтерес до занять самостійною роботою.

При викладанні педагогічних дисциплін ми використовуємо такі типи творчих завдань:

а) репродуктивні (розв'язування типових педагогічних задач, заповнення таблиць, моделювання схем, виконання тренувальних завдань);

б) реконструктивні (доповнення лекції, складання планів, конспектів, тез)

в) творчі (підготовка лекційного, практичного, семінарського заняття, анотацій) розв'язання творчих завдань).

г) дослідницькі (анкетування, тестування, проведення педагогічного експерименту, педагогічне спостереження, вивчення результатів діяльності, соціометрія).

Дуже важливим моментом при організації самостійної роботи з педагогічних дисциплін для технічних та економічних спеціальностей є систематичний контроль за її результатами з боку викладача. Контроль за результатами самостійної роботи студентів має на меті забезпечити суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем та студентом, виявити правильність організації або скорегувати її відповідно до виявлених помилок. Контроль за самостійною роботою студентів тут виконує дві функції: коригуючи (своєчасне виявлення помилок) і стимулюючи (є мотиваційним поштовхом до діяльності).

При організації контролю з педагогічних дисциплін найдоцільніше використовувати контроль за процесом самостійної роботи, який передбачає постійну увагу за кожним етапом роботи, яка виконується. Наприклад, процес

укладання навчально-методичного комплексу дисципліни на першому етапі передбачає розробку навчального плану спеціальності, лише на наступному етапі - робочої програми, методичних рекомендацій до виконання практичних чи семінарських занять, підготовку на основі цього лекційного та практичного заняття. Якщо не контролювати кожен з цих етапів, то допущена помилка при складанні навчального плану приведе до помилок у виконанні наступних завдань.

Контроль за результатами самостійної роботи передбачає повну свободу у здійсненні процесу діяльності, але ставить студентів перед необхідністю вчасно подати конкретний результат. Серед завдань цього типу: підготовка тез, рефератів, тестові і контрольні роботи, письмові завдання за пропущеними темами, виконання завдань з робочих зошитів.

Аналіз психолого-педагогічної літератури та власний досвід організації самостійної роботи з педагогічних дисциплін дають змогу нам сформулювати умови ефективної організації самостійної роботи студентів, а саме:

1. Цілеспрямований характер самостійної роботи студентів (визначена мета, завдання).

2. Систематичність виконання аудиторних та поза аудиторних самостійних завдань (знання студентами змісту та обсягів самостійної роботи практичних занять).

3. Позитивна мотивація до заняття самостійною роботою (зацікавлення та усвідомлене ставлення студентів до занять самостійною роботою).

4. Наявність професійного інтересу до виконання самостійної роботи (можливість використання змісту самостійної роботи у майбутній професійній діяльності).

5. У студентів мають бути сформовані уміння і навички організації самостійної роботи (здійснення самоконтролю за результатами самостійної роботи).

6. Використання творчих завдань (застосування знань у нових нестандартних ситуаціях).

7. Систематичний контроль з боку викладача за організацією самостійної роботи студентів (знання вимог до оцінювання кожної роботи викладачем; можливість своєчасно отримати потрібну консультацію від викладача).

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, самостійна робота студентів з педагогічних дисциплін є необхідною передумовою професійної діяльності майбутнього фахівця здатного до постійної самоосвіти, самовдосконалення та самоосвіти. Під час організації самостійної роботи студентів необхідна зміна ролі студента в навчальному процесі, перетворення його на активний, діяльний суб'єкт навчання, а також перехід до демократичного стилю управління навчальним процесом, де сама особистість викладача виступає стимулом до формуванню професійних інтересів до занять самостійною роботою.

Потребують подальшого дослідження питання ролі викладача в організації самостійної роботи студентів, зв'язків і відношень між метою організації самостійної роботи студентів вищого навчального закладу і способами її реалізації, передумов організації самостійної роботи студентів, орієнтованої на їхні індивідуальні особливості студентів.

Література

1. Буряк В. Керування самостійною роботою студентів / Вища школа. – 2001. - №4-5. – С. 48-52.
2. Заїка О. Психологічні запитання організації самостійної роботи студентів у ВНЗ / Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – 35. – С. 13-32.
3. Грицюк Л.К. Організація самостійної роботи студентів у навчальному процесі вищого навчального закладу / Л.К. Грицюк, М.В. Сірук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі українки. – 2011. - №17. – С. 9-14.
4. Никандров Н.Д. Современная высшая школа капиталистических стран : основные вопросы дидактики. – М.: Высш. шк., 1978. – 279 с.
5. Пидкасистый П.И. Организация учебно-познавательной деятельности студентов: учебн. пособие. – М., 2004. – 112 с.

6. Прокопенко І.Ф. Педагогічні технології: навч. посібник / І.Ф. Прокопенко, В.І. Євдокимов; за заг. ред. І.Ф. Прокопенко. – Х.: Колегіум, 2006. – 224 с.

7. Pelech I.V., Grygus I.M. Рівень фізичної підготовленості студентів = Level of physical fitness students // Journal of Education, Health and Sport. 2016;6(2):87-98.

References

1. Buryak V. Keruvannya samostijnoyu robotoyu studentiv / Vy`shha shkola. – 2001. - #4-5. – S. 48-52.

2. Zayika O. Psy`hologichni zapy`tannya organizaciyi samostijnoyi roboty` studentiv u VNZ / Prakty`chna psy`hologiya ta social`na robota. – 2002. – 35. – S. 13-32.

3. Gry`cyuk L.K. Organizaciya samostijnoyi roboty` studentiv u navchal`nomu procesi vy`shhogo navchal`nogo zakladu / L.K. Gry`cyuk, M.V. Siruk // Naukovy`j visny`k Voly`ns`kogo nacional`nogo universy`tetu imeni Lesi Ukrayinky`. – 2011. - #17. – S. 9-14.

4. Ny`kandrov N.D. Sovremennaya vysshaya shkola kapy`taly`sty`chesky`h stran : osnovnyje voprosy dy`dakty`ky`. – M.: Vyssh. shk., 1978. – 279 s.

5. Py`dkasy`styj P.Y`. Organy`zacy`ya uchebno-poznavatel`noj deyatel`nosty` studentov: uchebn. posoby`e. – M., 2004. – 112 s.

6. Prokopenko I.F. Pedagogichni texnologiyi: navch. posibny`k / I.F. Prokopenko, V.I. Yevdoky`mov; za zag. red. I.F. Prokopenko. – Х.: Kolegium, 2006. – 224 s.

7. Pelech I.V., Grygus I.M. Level of physical fitness students // Journal of Education, Health and Sport. 2016;6(2):87-98.